
RADOMIR IVANOVIĆ

NEDELJA KOSOVSKE KULTURE

Prožimanje nacionalnih kultura jedan je od postulata razvoja kulture uopšte. U našoj socijalističkoj zajednici taj postulat postaje *conditio sine qua non* s obzirom da ono što se smatra savremenom jugoslovenskom kulturom nije samo prosti zbir različitih nacionalnih kultura koje je čine nego i više od toga: odnos i međuodnos kulture koji se rađa iz dijalektičke prepletenosti, uslovljenosti i međusobnog inspirisanja svih kultura naroda i narodnosti u Jugoslaviji.

Otuda je zahtev za prožimanjem kultura i za stvaranjem nove, autentične kulture, koja poštuje i specifično značenje ali istovremeno ne prenebregava i međusobnu egzistenciju raznorodnih modela kulture, odavno prestao da bude samo deklarativno opredeljenje, čak i u uslovima kada je, načas, eskalacija nacionalističkog zatvaranja i euforije pretila da ugrozi taj prirodni put pojedinačnog i zajedničkog razvoja, preuzimanja najvrednijih ostvarenja kulture i umetnosti kao zajedničke kulturne tradicije i duhovnog nasleđa na kome se temelji njen daljnji razvoj.

Uočavajući te puteve neminovnog rasta svake od kultura, nekoliko institucija (Narodna biblioteka SR Srbije, Pokrajinska zajednica kulture, Pokrajinski kulturno-propagandni centar i Radnički univerzitet Đuro Salaj), organizovale su jednu od značajnih kulturnih manifestacija koja još više povezuje inače tradicionalne veze Beograda i SAP Kosovo — *Nedelju kosovske kulture* — za koju se, na kraju, može reći da je, u radnom smislu, zaista predstavljala pravi kulturni događaj po celokupnom proizvedenom efektu.

O tome najpre svedoči interesovanje koje je ova kulturna manifestacija pobudila u Beogradu, u vreme koje je, inače, kao kraj sezone, nenaklonjeno kulturnim priredbama. To nesvakidašnje interesovanje i zaista nesumnjivi kulturni i naučni doprinosi kojima su se kulturni i naučni

radnici i umetnici Kosova predstavili beogradskoj publici izazvala je magična sprega interesa i zadovoljavanje pokazanog interesa, čime treba tumačiti uspeh *Nedelje kosovske kulture*. Zaista, na svakoj od šest večeri, znalački probranih da bi se imao uvid u pitoresknost kosovske kulture, bili su udovoljavani različiti interesi: u likovnoj umetnosti, književnosti, lingvistici, muzici, književnosti, izdavačkoj delatnosti, filmskoj ili pozorišnoj umetnosti. U svakoj od tih oblasti kulture bilo je moguće proveriti u sopstvenom doživljaju najviša umetnička ostvarenja kosovske kulture, pogotovu one koja se stvara na albanskom jeziku i koja je mnogo više ostvarenja donela našoj zajednici no što se to i kod najdobronamernijih poznavalaca i pratilaca kulturnih događaja Kosova moglo pretpostaviti. Lepota ove kulturne manifestacije leži, dakle, ne u verbalnom proklamovanju kulturnih dobara, nego u samopredstavljanju, onim izražajnim umetničkim sredstvima koji autohtono donose nove glasove, oblike i ostvarenja, te se u tom pogledu (bilo da se radi o originalnoj kreaciji bilo o interpretativnoj) ne oseća prepreka, ni jezička ni prepreka nedovoljnog poznavanja. Izvorno umetničko stvaralaštvo je samo sebi krčilo put još od samog početka, i prema kraju manifestacije pokazivalo da se ne radi o pojedinačnim, sporadičnim pojavama, nego o čitavom kulturnom i umetničkom bogatstvu koje se sinhronizovano stvaralo u periodu od četvrt veka, bogatstvu koje je sledilo tokove matične kulture u umetnosti, oslanjalo se na bogatu folklornu tradiciju, ali je istovremeno ono stvarano na temeljima jugoslovenske i svetske kulture i umetnosti, sinhronizujući razvoj te dve značajne oblasti društvenog života i nastojeći da smanji razmak koji nas je, kao zajednička sudbina, često odvajao od najznačajnijih kulturnih tokova i kulturnih središta Evrope.

U prvom redu trebalo bi pozdraviti napor Narodne biblioteke SR Srbije koja je odabrala dobru programsku orijentaciju: da beogradskoj publici predstavi kulture narodnosti u Republici (za septembar ove godine predviđena je *Nedelja vojvođanske kulture*, odnosno kulture narodnosti koje žive u Vojvodini: Mađara, Rumuna, Rusina, Slovaka i drugih). Programska orijentacija je samo utoliko dobra ukoliko stekne neophodni kontinuitet, da se ne bi jedna immanentna kulturna potreba svodila samo na povremena i svečarska obeležja, nego da bi u živi krvotok svakodnevnog života unosila nove oblike kulturnog zbližavanja i obostranog obogaćivanja.

Nedelja kosovske kulture otvorena je u atmosferi koja karakteriše pravi kulturni događaj, u auli Narodne biblioteke SR Srbije, 18. juna ove

godine, u prisustvu mnogobrojnih gostiju i izvođača, kulturnih društvenih, naučnih radnika i umetnika. Veče je otvorio kraćim govorom upravnik Narodne biblioteke SR Srbije Svetislav Đurić, a potom je reč uzeo Pajazit Nuši, potpredsednik Izvršnog veća SAP Kosovo, i ukratko upoznao prisutne sa dostignućima Kosova u posleratnom periodu, otvarajući Izložbu izdavačke delatnosti i likovne umetnosti Kosova. Beogradska publika je nepun mesec dana ranije, u Malom salonu Muzeja savremene umetnosti na Kalemegdanu, imala prilike da se sretne sa delima likovnih stvaralaca Kosova u veoma reprezentativnom izboru u kome je učestvovalo osam slikara i dva vajara. Mnogi od tada zastupljenih likovnih umetnika i skulptora Kosova pojavili su se i na ovoj izložbi, istina sa drugim delima koja su, moguće, u pojedinim primerima, bila i slabija od onih ostvarenja koja smo u Salonu videli. No iz tog nevelikog broja radova, nevelikog s obzirom na činjenicu da samo u Društvu likovnih i primenjenih umetnika Kosova ima oko pedeset članova, bila su vidna osnovna stremljenja likovnih stvaralaca Kosova među kojima najznačajnija imena predstavljaju: Muslim Mulići, Djeljoš Djokaj, Redžep Feri, Endel Beriša, Nusret Salimhodžić, Hilmija Catović, Trajko Stojanović, Svetomir Arsić-Basara i mnogi drugi. Očigledno je da u pogledu inspirativnih podsticaja i u pogledu likovnih opredeljenja, kao i stilova, postoji raznovrsnost. Ista se konstatacija odnosi i na odnos prema modernom i tradicionalnom slikarstvu, jer se ta raznovrsnost očituje od figurativne do apstraktne umetnosti. Posebno valja istaći ambijentalnu vezanost kosovskih slikara i mnoštvo detalja preuzetih iz folkloru, ali stilizovanih modernim stvaralačkim postupkom (najvidnije i najimpresivnije ostvarenim kod Muslima Mulićija).

Učesnici i organizatori dali su ovoj manifestaciji izrazito radni karakter. Iza nje ostali su nam i nekoliko poduhvata koji ulaze u riznicu kulture i za kojima se potreba i ranije osećala. Izložbu izdavačke delatnosti, na albanskom, srpskohrvatskom i turskom jeziku, organizovala je Narodna i univerzitetska biblioteka iz Prištine, za čiju se novu zgradu ovih dana postavlja kamen temeljac nedaleko od Doma radija i novoplaniranog Doma štampe, što će pored Univerziteta predstavljati kompleks kulturnih institucija. Narodna i univerzitetska biblioteka je osim izbora najvrednijih eksponata, za koje se mora reći da ne predstavljaju potpunu smotru samostalno izdatih knjiga i publikacija, izdala i *Pregled izdavačke delatnosti na Kosovu*, sa informativnim predgovorom književnika i urednika Ali Jasićija (na albanskom i srpskohrvatskom jeziku) i bibliografijom izdatih dela u periodu od 1945. godine do danas. Na osnovu samo

ovlašnog pregleda popisanih knjiga vidno je da su mnoge vredne knjige, naročito sa srpskohrvatskog jezika, ostale nespomenute, te se problem *dopune* javlja kao prvi uslov pri eventualnom drugom izdanju.

Kao najvrednija ilustracija nesvakidašnjeg napretka izdavačke delatnosti na albanskom jeziku, poslužiće sledeći podatak: u 1945. godini izdato je samo deset naslova u tiražu od 66.500 knjiga, a samo u protekloj, 1972. godini, objavljeno je 135 naslova u Pokrajinskom zavodu za izdavanje udžbenika, i 192 naslova u Novinsko-izdavačkom preduzeću „Rilindja”, oko 340 mahom beletrističkih dela, u nekoliko desetina miliona primeraka. Ne treba izgubiti iz vida da dela na albanskom jeziku objavljuje i Novinsko-izdavačko preduzeće „Nova Makedonija” u Skoplju. Ako se ovome doda i sedamnaest listova, časopisa i revija, od kojih neke imaju i samostalne edicije, jasno je da moramo biti zadovoljni takvim naglim skokom u vremenu kada opšti društveni položaj knjige nije zadovoljavajući (o tome je bilo reči na jugoslovenskom savetovanju u Sarajevu polovinom juna ove godine).

Takođe imponuje i podatak da najstariji književni časopis na albanskom jeziku *Jeta e re* („Novi život”) izlazi u 7.000 primeraka, što je, s obzirom na malo područje i na stanje u našoj književnoj periodici, sasvim zadovoljavajuće, mada nisu slabiji ni tiraži drugih časopisa i revija („Përparimi”, „Fjala” i drugi).

U nastojanju da predstavimo sve oblasti umetnosti i kulture, moramo da pomenemo izvanredni mešoviti hor „Kolegium cantorum”, dobitnika nagrade na prošlogodišnjim Niškim horskim svečanostima, sa dirigentom Markom Kacinarijem, koji je na otvaranju izveo nekoliko kompozicija domaćih i stranih autora, od kojih je najimpresivnije delovala kompozicija Redže Mulića „Vjeshta” („Jesen”).

Drugo veće posvećeno je sasvim specifičnoj problematici (koja je mogla biti obrađena u dve večeri). To je okrugli sto posvećen dvema temama: „Formiranju albanskog književnog jezika”, temi o kojoj je vrlo instruktivno, služeći se modernim lingvističkim metodama i istraživanjima, govorio asistent Filozofskog fakulteta u Prištini Isak Bajčinca, a potom i temi „Razvoj albanske književnosti na Kosovu”, temi o kojoj su govorili Hasan Mekuli, viši predavač, prof. dr Vladeta Vuković i prof. dr Vuk Filipović. Zaista je bilo šteta što, uprkos najavi, večeri nisu prisustvovali dr Idriz Ajeti, dekan Filozofskog fakulteta i rektor Prištinskog univerziteta, jedan od eminentnih balkanskih lingvista, kao i dr Redžep Čosja, direktor Albanološkog instituta u Prištini i književnik Esad Mekuli.

Albanska književnost na Kosovu povezuje ma-
tičnu, albansku književnost i književnosti ju-
goslovenskih naroda, odnosno svetsku književ-
nost. Ona se veoma vidno razvija u posied-
nje tri decenije, tako da se danas može govoriti
o razudenoj književnosti u kojoj dominira poe-
zija, ali su veoma česte zbirke pripovedaka,
kao i romani i dramska dela. O tome je u po-
slednjih deset godina veoma mnogo pisano i ju-
goslovenskim čitaocima su predstavljana ta dela
kritičkim studijama i osvrtima. Najvrednije je,
međutim, bilo predstavlanje prevodima i zajed-
ničkim knjigama (takve vredne zbirke prevedene
poezije na srpskohrvatski jezik predstavljaju
Pesme gorke i ponosne, antologije koje su na-
pravili pesnik Ali Podrimja i Augustin Stipče-
vić, u izdanju splitskih „Mogućnosti”, u dve knji-
ge, potom antologija najmlade albanske lirike na
Kosovu, koju je izdala beogradska „Prosveta”,
kao i niz prevedenih dela pojedinih autora: Aze-
ma Škreljija, Sinana Hasanija, Esada Mekulija,
Antona Paškua, Ramiza Kelmendija, Envera Đer-
ćekua, Fahredina Gunge, Ali Podrimje i drugih).

Očito je da u već razgranatoj književnoj mapi
albanske književnosti na Kosovu postoji ona
nužna raznorodnost koja čini čar više ove knji-
ževnosti. Tu u prvom redu mislimo na široki luk
od socijalne poezije Esada Mekulija, dobitnika
nagrade AVNOJ-a, preko intimističke poezije
Envera Đerćekua, do moderne poezije Ali Podri-
mje, Bećira Muslije i drugih. U poslednje vreme
posebno se razvila književnost za decu: Re-
džep Hodža, Mark Krasnići, Tajar Hatipi, Ra-
hman Dedaj, Vehbi Kikaj, Čerim Ujkani i mnogi
drugi. Takode su brojna i dramska dela, među
kojima se ističu drame Murteze Peze i Ismailja
Kadarea, a dramatisovana su dela Azema Škre-
ljija i Antona Paškua, između ostalih. Na kraju
bismo dodali da se veoma vidno razvija i nauka
o književnosti. Među istoričarima, kritičarima i
esejistima izdvajaju se Hasan Mekuli, Redžep
Čosja, Ali Aliju, Gani Ljuboteni, a u pozorišnoj
kritici — Vehap Šita. Beogradskoj publici su se
predstavili najnovijim književnim ostvarenjima:
Esad Mekuli, Fahredin Gunga, Azem Škrelji, Ali
Podrimja, Raja Nedeljković, Rahman Dedaj, En-
ver Đerćeku i Čerim Ujkani. Time su i književ-
nost i nauka o književnosti dostojno represen-
tovani.

Treći dan *Nedelje kosovske kulture* posvećen je
filmskom ostvarenju *Kako umreti*, jednom od
filmova koje je samostalno ili u koprodukciji
snimio „Kosovo-film” iz Prištine. U režiji Mi-
kija Stamenkovića, u filmu igraju svi najpoznatiji
glumci Kosova, mahom članovi Pokrajinskog
narodnog pozorišta iz Prištine, albanske i srp-
ske drame, jedinog profesionalnog pozorišta u
Pokrajini, koje puni treću deceniju otkako je

formirano nakon oslobođenja. Pored već poznatih filmskih glumaca sa Kosova: protagoniste Faruka Begolija i Abdurahmana Šalje, u filmu su ostvarili zapaženije uloge: Istref Begoli i debitantkinja Jelena Laković. Faruk Begoli je za ulogu u ovom filmu na proteklim Niškim filmskim susretima dobio nagradu,

Gostovanje folklornog ansambla „Šota” iz Prištine, sa bogatim repertoarom narodnih igara iz južnih krajeva, takođe je, kao i kod svih dosadašnjih gostovanja, pobudilo pažnju. Ansambl je znatno podmlađen, a repertoar je obnovljen izvesnim novim narodnim igrama. Koreograf je Slavko Kvasnevski.

Dostojan finale čitave ove manifestacije predstavljalo je gostovanje Albanske drame Pokrajinskog narodnog pozorišta iz Prištine, koja je na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta izvela već renomiranu dramu Ismailja Kaderea (čiji je roman na srpskohrvatski objavila kruševačka „Bagdala”) — *General mrtve vojske*. Ovo je drugi put da se za nekoliko meseci beogradska pozorišna publika sreće sa ovim ansamblom i ovom dramom (nedavno je ansambl sa istom predstavom gostovao na sceni Savremenog pozorišta). Predstava je ovom prilikom prikazana kao laureat sa tek završenih pozorišnih susreta Srbije „Joakim Vujić” u Kragujevcu, na kojima su za izvanredno ostvarene uloge nagrađeni Istref Begoli, protagonista, a pored njega veoma zapaženu ulogu ostvarila je Melehat Ajeti i Šani Palaska. To je, razumljivo, samo pojačalo već postojeće interesovanje za ovu dramu, koja će uskoro doživeti i premijerno izvođenje van naše zemlje. Reditelj ove izvanredne predstave je gost iz Albanije — Piro Mani.

Da zaključimo, *Nedelja kosovske kulture*, posmatrana u celini ili kao pojedinačna umetnička ostvarenja, predstavlja pravi stvaralački doživljaj, događaj kojih bi moralo biti znatno više.

